

اصلاحیه واکاوی رابطه ی سبک زندگی اسلامی با کاهش وابستگی فرزندان به فضای مجازی

کبری عبدی زاده¹

چکیده

سبک زندگی اسلامی، الگوی برتری از نحوه زندگی است. فضای مجازی، دنیایی جذاب برای سپری کردن وقت ایجاد کرده است. بازی‌های متنوع و گستردگی شبکه‌های اجتماعی، موجب وابستگی کودکان و نوجوان گردیده و چالش‌هایی را برای خانواده‌ها ایجاد کرده است. این مقاله به واکاوی رابطه ی سبک زندگی اسلامی با کاهش وابستگی فرزندان به فضای مجازی، پرداخته است. وابستگی فرزندان به فضای مجازی آسیب‌های جسمی، روحی، روانی و اعتقادی بیشماری را در آنان ایجاد و حتی امنیت کشور را با مخاطراتی روبه رو کرده است. پژوهش حاضر با جمع آوری اطلاعات از متون به روش کتابخانه‌ای، با استفاده از فیش برداری و پردازش آن به سبک توصیفی و تحلیلی؛ در صدد بررسی مولفه‌هایی از سبک زندگی اسلامی است که، با کاهش وابستگی فرزندان به فضای مجازی، مرتبط است. نقد و بررسی یافته‌های تحقیق اینطور نمایان ساخت که؛ پایبندی به مولفه‌هایی از سبک زندگی اسلامی، کمک شایانی در کاهش این وابستگی‌ها است. نتیجه آنکه؛ ارضای نیازهای اولیه ی کودکان و نوجوانان؛ وابستگی آنان به فضای مجازی را کاهش و این امر با تقید به مولفه‌هایی از سبک زندگی میسر است.

کلیدواژه ها : سبک زندگی ، فضای مجازی ، وابستگی ، بازی

سبک زندگی، شکل دهنده الگوهای رفتاری و عادت های فردی و اجتماعی است، که انسان در زندگی روزمره آن ها را به کار می گیرد. اسلام سبک خاصی از زندگی را در اختیار انسان قرار می دهد که سرچشمه ی فرهنگ و تمدن می باشد. امروزه نفوذ فرهنگ غرب تا حدی موجب گشته است که؛ نسل جدید از آثار مطلوب سبک زندگی اسلامی محروم باشد. همچنین فضای مجازی و اینترنت، دنیای جدیدی را پیش روی بشر قرار داده است که روز به روز جذابیت ها و آسیب های آن بیشتر می شود. در میان افراد جامعه، کودکان و نوجوانان به علت وابستگی شدید به این فضا در معرض آسیب های فراوانی قرار دارند. حال این سوال مطرح است؛ سبک زندگی اسلامی که الگوی برتر زندگی را در دسترس بشر قرار داده است؛ آیا می تواند در کاهش وابستگی فرزندان به فضای مجازی موثر باشد؟

پژوهشی که در حال حاضر به آن پرداخته می شود، از این منظر در جامعه ی کنونی مورد اهمیت است که، می تواند تا حدی از وابستگی به فضای مجازی و آسیب های جسمی، روحی و اعتقادی جلوگیری به عمل آورد. با توجه به اینکه شبکه ی ملی اطلاعات؛ هنوز در کشور راه اندازی نشده است؛ در صورت عدم توجه به این امر، زمینه برای فرصت طلبی دشمنان و بروز شبهات و انحرافات مهیا خواهد بود؛ بنابراین بررسی نیاز های اولیه فرزندان و مولفه های سبک زندگی اسلامی مرتبط با رفع این نیازها، ضروری به نظر می رسد.

این موضوع با توجه به علوم مختلفی از جمله؛ روانشناسی، انسان شناسی، جامعه شناسی و..... قابل بررسی می باشد؛ اما پژوهش حاضر در صدد است این موضوع را با کمک روایات و منابع موجود مورد بررسی قرار دهد. پرداختن به این مطلب به صورت مستقیم در متون دیگر یافت نشده، اما در این میان نویسندگانی به بررسی زوایایی از آن پرداخته اند: برای مثال مقاله ی؛ «نقش تربیت دینی در پیشگیری از آسیب های فضای مجازی» به قلم مسلم شجاعی؛ راهکارهای تربیتی برای پیشگیری از آسیب های اجتماعی را بیان می کند. همچنین مقاله ی «بررسی رابطه سبک های والدگری و الگوهای ارتباطی خانواده با وابستگی به شبکه های مجازی» از شهین امین و دیگران؛ که نقش واسطه های شایستگی اجتماعی را در رابطه ی سبک های والدگری و الگوهای ارتباطی خانواده بررسی نموده اند. بعلاوه مقاله ی «مزایا و معایب فضای مجازی و اینترنت»؛ توسط هادی نجاری و دیگران که، به بررسی برخی از مزایا و معایب فضای مجازی پرداخته اند. پژوهش حاضر با رویکرد جدیدی که با توجه به آیات قرآن و سیره ی معصومین علیهم السلام صورت گرفته از مولفه هایی از سبک زندگی اسلامی؛ که برای جلوگیری از وابستگی فرزندان به فضای مجازی موثر است، استفاده می کند.

۱. مفهوم شناسی

مقاله ی پیش رو؛ برای شناخت بهتر موضوع مورد نظر، نیازمند شناخت ابتدائی از مفاهیم مربوطه است. از این رو در ادامه به بررسی مفاهیم مربوطه خواهیم پرداخت.

۱.۱. مفهوم لغوی و اصطلاحی سبک زندگی

تعریف لغوی: سبک زندگی واژه ای است که در قرن اخیر متداول شده است. معنای لغوی «زندگی» در لغت نامه ها واضح است؛ اما معانی مختلفی برای واژه ی «سبک» بیان شده است، مانند: روش، نوع، شیوه و طرز.^۲ میریام؛ در معنای آن نگاشته: «روش نوعی زندگی فرد، گروه یا فرهنگ را سبک زندگی گویند.»^۳ «روشی که یک فرد یا گروهی از مردم براساس آن کار و زندگی می کنند: یک زندگی سالم و راحت، بخش سبک زندگی مجله ... ارتباط دارد.»^۴ با توجه به نظرات فوق می توان مشاهده کرد؛ سبک، به معنای روشی است که یک فرد برای زندگی خود در نظر گرفته است.

تعریف اصطلاحی: در تعریف «سبک زندگی»؛ رویکردهای مختلفی وجود دارد: برخی آن را «هدف فرد، خودپنداره، احساس های فرد نسبت به دیگران، و نگرش فرد نسبت به دنیا» می دانند.^۵ مهدوی کنی نیز در کتاب دین و سبک زندگی خود نگاشته: «سبک زندگی؛ همان الگوهای همگرا یا رفتارهای درونی یا بیرونی یا وضعیت اجتماعی و داشته هایی که فرد یا یک گروه با توجه به تمایلات و ترجیحات خود با توجه به شرایط و تعاملی که با محیط دارد انتخاب می کند.»^۶ با توجه به دو تعریف، هر دو نویسنده بر نگرش فرد تاکید دارند. همچن علامه طباطبائی معتقد است که؛ تعریف برنامه و روش زندگی؛ همان تعریف «دین» می باشد که، نمونه هایی از آن بیان می شود: «دین چیزی به غیر از سنت حیات و راه و روشی که برای انسان واجب است آن را پیشه کند تا سعادت مند شود نیست.»^۷ «دین در اصطلاح قرآن همان روش زندگی است که انسان گریزی از آن ندارد.»^۸ «دین برنامه زندگی است.»^۹ طبق تعاریف فوق؛ سبک زندگی و دین به یک معنا هستند و روش زندگی باید به همان روشی باشد که خداوند به وسیله ی انبیا و اولیا برای ما فرستاده است. بنابراین دین همان معنای اصطلاحی سبک زندگی اسلامی است، که در این مقاله به آن پرداخته خواهد شد.

۲.۱. مفهوم لغوی و اصطلاحی سیره

تعریف لغوی: «سیره»؛ در فرهنگ دینی ما، معادلی است که برای واژه ی سبک زندگی، بیان می شود. «سیره» از «سیر» گرفته شده که راغب در مورد آن نگاشته است: «سیر و حرکت در روی زمین و راه رفتن و عبور کردن، استفاده کرده است.^{۱۰}» ابن فارس نیز معنی آن را؛ «روان شدن و حرکت

^۲ معین، فرهنگ فارسی، ج ۲، ص ۱۸۱۸

^۳ میریام، collegiate Dictionary، ص ۶۷۲

^۴ آکسفورد ادونس، دیکشنری، ص ۷۴۳

^۵ فیست و گریگوری، نظریه های شخصیت، ص ۹۷

^۶ مهدوی کنی، دین و سبک زندگی، ص ۷۸

^۷ طباطبائی، المیزان فی تفسیر القرآن، ج ۱۶، ص ۲۶۷

^۸ طباطبائی، تعالیم اسلام، ص ۳۹

^۹ همان، ص ۱۹۶

^{۱۰} راغب اصفهانی، المفردات فی غریب القرآن، ص ۴۳۲

کردن» می‌داند.¹¹ و نیز به معنای «رفتن و سیر کردن در زمین است.»¹² همچنین: «حالتی است که انسان بر آن است؛ چه آن حالت، غریزی یا اکتسابی باشد و چه حسنه یا قبیحه.»¹³ طریحی، سیره را به معنای: «طریقه، شکل، هیأت و حالت»؛ بیان کرده است.¹⁴ با توجه به بیانات فوق؛ سیره به معنای: «نوع و سبک رفتار و روش خاص زندگی» است.

تعریف اصطلاحی: دلشاد در معنای اصطلاحی نگاشته: «به شناخت اصول و روش‌هایی گفته می‌شود که یک فرد در رفتار و کردار خود دارد. به اصول پایداری گفته می‌شود که تعیین کننده ی سبک رفتار در حوزه‌ای معین می‌باشد. این اصول تابع احساسات و عواطف فرد نیست که، با تغییر موقعیت‌ها، تغییر کند. بلکه در اوج قدرت، همان است که در مظلومیت و محرومیت بوده است. این اصول با زور و زر و تزویر و موقعیت‌های اجتماعی و اقتصادی و وضع طبقاتی تغییر نمی‌کند نهایت اینکه سیره‌ها اصولی پابرجا ثابت و مستحکم دارند.»¹⁵ همچنین مطهری در تعریف آن نگاشت: «سبک و اسلوب و متد خاصی که افراد صاحب اسلوب و سبک و منطق در سیر خودشان به کار می‌برند.»¹⁶ در هر دو تعریف به ثبات اصول اشاره شده است. شهید مطهری در مقایسه دو واژه ی سبک زندگی و سیره نگاشته: «خاستگاه واژه سیره، مرتبط با الگوگیری از شیوه زندگی بزرگان دین به منظور تأسی به آنهاست، اما خاستگاه بحث سبک زندگی به تمایزات، قشربندی اجتماعی و الگوی مصرف پس از دوران نوزایی در غرب برمی گردد.»¹⁷ بنابراین می‌توان گفت؛ سیره اصطلاحی مرتبط با زندگانی پیامبر صلی الله علیه و آله و امامان معصوم علیهم السلام است و تغییر نمی‌کند؛ ولی سبک زندگی، واژه ای غربی است که شامل زندگانی هر شخصی، می‌تواند باشد و قابل تغییر است.

۲. نیاز های ذاتی و اولیه ی فرزندان

کودکان نیازهای ذاتی و اولیه‌ای دارند که پایه و اساس رشد آنان تا بزرگسالی است. نیازهایی جسمانی همواره مورد توجه والدین بوده ولی برآوردن نیازهای عاطفی نیز بسیار مورد تاکید است. برآوردن نیاز های عاطفی فرزندان موجب می‌شود که فرزندان مجذوب والدین گشته و جذب عوامل آسیب زایی چون فضای مجازی نگردند. فرمایشی از شیخ صدوق می‌تواند بهترین گواه بر این مطلب باشد: «پدر و مادر باید با کودک خود همبازی شوند؛ چراکه این امر برای کودک بسیار ارزشمند است. وارد شدن والدین به دنیای کودک نقش مهمی را در آینده کودک ایفا می‌کند. زیرا موجب تکریم و بالا رفتن عزت نفس کودک میشود. والدین با این کار احساس کرامت نفس را به فرزند خود هدیه میکنند. بازی کردن والدین با کودکان، لهو و لعب نیست؛ بلکه

¹¹ ابن فارس ، معجم مقاییس اللغة ، ص ۱۲۰

¹² ابن منظور ، لسان العرب ، ج ۶ ، ص ۴۵۳

¹³ همان ، ص ۴۳۲

¹⁴ طریحی ، مجمع البحرین ، ج ۳ ، ص ۳۴۰

¹⁵ دلشاد تهرانی ، تفسیر موضوعی نهج البلاغه ، ص ۴۹-۵۴

¹⁶ مطهری ، سیری در سیره ی نبوی ، ص ۴۸-۴۷

¹⁷ مطهری ، مجموعه آثار ، ج ۱۶ ، ص ۵۰

کاری خردمندانه و حکیمانه است.»¹⁸ همچنین علامه طباطبایی در مورد محبت فرموده: «محبت از تعلق و ارتباط وجودی بین محبت و محبوب ناشی میشود؛... لذا ما افعال خود را دوست داریم، تا آن را وسیله و ابزار برطرف کردن نیازهایمان قرار دهیم»¹⁹. طبق فرمایشات فوق؛ برطرف کردن نیازها امری ضروری هستند و با ارتباطی عاطفی همراهند و والدین باید با محبت و مهربانی نیازهای دلبندهانشان را برطرف کنند تا بتوانند آنها را در مسیر درست هدایت کنند. در ادامه دو نیاز روحی و عاطفی مربوطه که اگر تامین گردند؛ موجب کاهش وابستگی فرزندان به فضای مجازی می گردند، مطرح خواهد شد.

۱.۲. نیاز به بازی و سرگرمی

کودکان نیازهای اولیه ای دارند که باید توسط والدین برآورده و تامین گردند و بازی از جمله نیازهای روانی و عاطفی آنهاست. اسلام والدین را سفارش می کند که همانند کودکانشان رفتار کنند²⁰ و برای بازی با آنها وقت بگذارند.²¹ این امر بسیار ضروری است و این نیاز به قدری اهمیت دارد و طبیعی است که حضرت یعقوب راضی شد حضرت یوسف را به دست برادرانش بسپارد: «أَرْسِلْهُ مَعَنَا غَدًا يَرْتَعْ وَيَلْعَبُ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ»²²؛ فردا او را با ما [به خارج شهر] بفرست، تا غذای کافی بخورد و تفریح کند؛ و به یقین ما از او محافظت خواهیم کرد». امام باقر علیه السلام در تفسیر آیه فرموده: «یعنی گوسفندان را بچراند و بازی کند.»²³ توجه به این نیاز ذاتی کودکان در سیره ی پیشوایان معصوم علیهم السلام نیز مشهود است.

پیامبر صلی الله علیه و آله؛ علاوه بر اینکه به کودکان اجازه بازی می داد بلکه خود نیز به آنها ملحق می شد. مثلاً به اصحاب می فرمود: کودکان رهگذر را بیاورند، سپس آنها روی دوشش می گذاشت و به اصحاب نیز همین کار را سفارش می کرد.²⁴ محبت ایشان به کودکان به حدی بوده که علاوه بر هم بازی شدن با آنان و نادیده گرفتن موقعیت، با فروتنی به بازی با آنها میپرداخت، مثلاً؛ حتی زمان فرا رسیدن نماز جماعت و انتظار مردم برای اقامه ی نماز هم به درخواست بازی آنها نه نمی گفتند: روزی هنگام رفتن به مسجد پیامبر به کودکانی برخوردند که در حال بازی بودند و از پیامبر خواستند که شتر آنها باشند و آنها را روی پشتشان سوار کنند و پیامبر این کار را انجام داد. اما کودکان دست بردار نبودند. بلال که شاهد این ماجرا بود؛ به خانه برگشته و با تعدادی گردو بازگشت و پیامبر آن گردوها را به کودکان داد. بفرمایید من را به این گردوها بفروشید و کودکان نیز قبول کردند و ایشان راهی مسجد شدند.²⁵ یک روز پیامبر با امام حسن و امام حسین علیهم السلام مشغول بازی بودند و زبانشان را برای آنها بیرون می آوردند حسنین علیه السلام به سمت ایشان

¹⁸ شیخ صدوق، الامالی، ص ۵۱۷

¹⁹ طباطبایی، المیزان فی تفسیر القرآن، ص ۴۱۱

²⁰ حر عاملی، وسائل الشیعه، ج ۳، ص ۲۰۳

²¹ همان

²² یوسف/۱۲

²³ برارش، تفسیر اهل بیت علیهم السلام، ج ۷، ص ۲۸؛ مجلسی، بحارالانوار، ج ۱۲، ص ۲۱۷

²⁴ فیض کاشانی، محجه البیضاء، ج ۳، ص ۳۶۶

²⁵ عوفی، جوامع الحکایات و لوامع الروایات، جز اول از قسم دوم، باب دوم، ص ۳۰

پرداخته و مطلوب این مقال حاصل می شود. برقراری روابط خویشاوندی، حیاط دار بودن و روابط همسایگی نیز موجب می شود؛ شور و شوق فرزندان به بازی سرکوب نشود و خواهران و برادران با بچه های همسایه و فامیل در حیاط زمان خود را به شادی سپری کنند. خلاصه اینکه والدین می توانند این مؤلفه های مکمل را به سفارش اسلام جاری نمایند و اجازه ندهند که فرزندان مدت زمان زیادی را در فضای مجازی ای که توسط دشمنان اداره می شود و آسیب زاست، سیر کنند.

*قرآن کریم

*نهج البلاغه ؛ ترجمه دشتی

1. آکسفورد ادونس ، دیکشنری ، **oxford Advanced Learners Dictionary of Current English** ، تهران : معرفت و زبان آموز ، ۱۳۸۱ هـ.ش.
2. آمدی ، عبدالواحد ، غررالحکم و دررالکلم ، قم : دار الکتب الاسلامی ، چاپ دوم ، ۱۴۱۰ هـ.ق.
3. ابن ابی فراس ، ورام ، تنبیه الخواطر و نزهه النواظر ، مشهد : بنیاد پژوهش های اسلامی ، چاپ اول ، ۱۳۶۹ هـ.ش.
4. ابن اثیر ، علی بن محمد ، الکامل فی التاریخ ، بیروت : دار بیروت ، ۱۳۸۵ هـ.ق.
5. ابن شعبه حرانی ، ابومحمد الحسن ، تحف العقول ، بیروت : اعلمی للمطبوعات ، ۱۹۷۴ م.
6. ابن شهر آشوب مازندرانی ، محمد بن علی ، مناقب آل ابی طالب علیهم السلام ، قم : علامه ، ۱۳۷۹ هـ.ش.
7. ابن طاووس ، علی بن موسی ، اقبال الاعمال ، تهران : دارالکتب الاسلامیه ، چاپ دوم ، ۱۴۰۹ هـ.ق.
8. ابن فارس ، احمد بن فارس ، معجم مقایس اللغة ، قم : مکتب الاعلام الاسلامی ، ۱۴۰۴ هـ.ق.
9. ابن منظور ، جمال الدین محمد ، لسان العرب ، بیروت : دار صادر ، ۱۴۱۴ هـ.ق.
10. ----- لسان العرب ، بیروت : دارالفکر للطباعة والنشر و التوزیع ، ۱۴۱۴ هـ.ق.
11. ابوت ، پاملا ؛ والاس ، کلر ، درآمدی بر جامعه شناسی (نگرش های فمینیستی) ، ترجمه : مریم خراسانی و حمید احمدی ، تهران : دنیای مادر ، ۱۳۷۶ هـ.ش.
12. برازش ، علیرضا ، تفسیر اهل بیت علیهم السلام ، تهران : امیرکبیر ، ۱۳۹۴ هـ.ش.
13. بیهقی ، احمد بن الحسین ، شعب الایمان ، تحقیق : محمد السعید بسیونی زغلول ، بیروت : دار الکتب العلمیه ، چاپ اول ، ۱۴۱۰ هـ.ق.
14. پاینده ، ابوالقاسم ، نهج الفصاحه ، تهران : انتشارات علمی ، ۱۳۸۲ هـ.ش.
15. جوهری ، اسماعیل بن حماد ، الصحاح تاج اللغة و صحاح العربیه ، تحقیق : احمد بن الغفور عطار ، بیروت : دار العلم للملایین ، چاپ چهارم ، ۱۴۱۰ هـ.ق.

16. حرّانی ، ابن شعبه ، تحف العقول ، قم : انتشارات اسلامیه ، ۱۴۰۰ هـ.ق.
17. حر عاملی، محمد بن الحسن، وسائل الشیعه ، بیروت : داراحیاء التراث العربی ، ۱۴۰۹ هـ.ق.
18. ، ----- وسائل الشیعه ، بیروت مؤسسه آل البيت ، بیتا.
19. ، ----- وسائل الشیعه ، قم : مؤسسه آل البيت ، ۱۴۰۹ هـ.ق.
20. دلشاد تهرانی ، مصطفی ، تفسیر موضوعی نهج البلاغه ، تهران : وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی ، ۱۳۸۳ هـ.ش.
21. راغب اصفهانی ، حسین بن محمد ، المفردات فی غریب القرآن ، بیروت : دارالعلم الدارالاسلامیه ، ۱۴۱۲ هـ.ق.
22. سگالین ، مارتین ، جامعه شناس تاریخی خانواده، ترجمه : حمید الیاسی ، تهران : نشر مرکز ، ۱۳۷۰ هـ.ش.
23. سیوطی ، جلال الدین ، الدر المنثور فی التفسیر ، بیروت : دار الفکر ، بیتا.
24. فیست ، جی و جی فیست گریگوری ، نظریه های شخصیت ، تهران : روان ، ۱۳۸۴ هـ.ش.
25. قمی ، ابن بابویه ، من لا یحضره الفقیه ، ترجمه : محمد جواد غفاری ، تهران : دارالکتب الاسلامیه ، ۱۴۰۴ هـ.ق.
26. صدوق ، محمد بن علی ، الامالی ، بیروت : مؤسسه علمی للمطبوعات ، ۱۴۰۰ هـ.ق.
27. ، ----- خصال ، ترجمه : صادق حسن زاده ، قم : انتشارات نبوغ ، چاپ اول ، ۱۳۹۲ هـ.ش.
28. طباطبایی ، محمد حسین ، ترجمه تفسیر المیزان ، قم : دفتر انتشارات اسلامی ، چاپ پنجم ، ۱۳۷۴ هـ.ش.
29. ، ----- تفسیر المیزان ، قم : جامعه مدرسین ، بیتا .
30. ، ----- المیزان فی تفسیرالقرآن ، ترجمه : سیدمحمدباقرموسوی همدانی ، قم ، جامعه مدرسین ، ۱۳۷۴ هـ.ش.
31. ، ----- تعالیم اسلام ، محقق : سیدهادی خسروشاهی ، قم : بوستان کتاب ، ۱۳۸۹ هـ.ش.
32. ، ----- شیعه در اسلام ، قم : جامعه مدرسین ، بیتا .

33. طبرسی ، فضل بن حسن ، مکارم الاخلاق ، مترجم : ابراهیم میر باقری ، تهران : فراهانی ، چاپ دوم ، ۱۳۶۵ هـ.ش.

34. -----مجمع البیان ، تحقیق : گروهی از علما و محققین ، لبنان : مؤسسه الاعلمی للمطبوعات ، چاپ اول ، ۱۴۱۵ هـ.ق.

35. طریحی ، فخرالدین ، مجمع البحرین ، تهران : کتابفروشی مرتضوی ، ۱۳۷۵ هـ.ش.

36. طوسی ، محمد بن محمد ، اخلاق ناصری ، تهران : انتشارات علمیة اسلامیة ، چاپ اول ، ۱۴۱۳ هـ.ش.

37. عوفی ، سدید الدین محمد ، جوامع الحکایات و لوامع الروایات ، تهران : نشر ابن سینا ، چاپ اول ، ۱۳۴۰ هـ.ش.

38. فیض کاشانی ، محمد بن شاه مرتضی ، المحجۀ البیضاء ، ترجمه : محمد رضا عطائی ، مشهد : بنیاد پژوهش های اسلامی ، چاپ دوم ، ۱۳۸۱ هـ.ش.

39. کلینی ، محمد بن یعقوب ، الکافی ، محقق : علی اکبر غفاری ، تهران : دارالکتب الاسلامیه ، چاپ چهارم ، ۱۴۰۷ هـ.ق.

40. ماکارنکو ، آنتوان سمیونوویچ ، آموزش و تربیت کودکان ، تهران : نشر چشمه ، مترجم ها : محمد پوینده و سیمین کرمانی نژاد ، ۱۳۸۱ هـ.ش.

41. مجلسی ، محمد باقر ، بحار الانوار ، بیروت : دار احیاء التراث العربی ، ۱۴۰۳ هـ.ق.

42. -----بحار الانوار ، بیروت : مؤسسه الوفا ، ۱۴۰۴ هـ.ق.

43. محمدی ری شهری ، محمد ؛ شیخی ، حمید رضا ، میزان الحکمه ، قم : سازمان چاپ و نشر دارالحديث ، چاپ هفتم ، ۱۳۸۶ هـ.ش.

44. ----- ؛ حکمت نامه کودک ، ترجمه : عباس پسندیده ، قم : دارالحديث ، ۱۳۸۵ هـ.ش.

45. مطهری ، مرتضی ، یادداشت های استاد ، تهران : صدرا ، ۱۳۹۰ هـ.ش.

46. -----یادداشت های استاد ، تهران : صدرا ، ۱۳۸۵ هـ.ش.

47. -----مجموعه آثار ، تهران : صدرا ، ۱۳۹۰ هـ.ش.

48. -----ده گفتار ، تهران : صدرا ، ۱۳۸۲ هـ.ش.

49. -----سیری در سیره ی نبوی ، تهران : انتشارات صدرا ، ۱۳۸۵ هـ.ش.

50. ----- بررسی های اسلامی ، محقق : سید هادی خسروشاهی ، قم : بوستان کتاب ، چاپ دوم ، ۱۳۸۹ هـ ش.

51. معین ، محمد ، فرهنگ فارسی ، تهران: امیرکبیر ، چاپ دوازدهم ، ۱۳۷۷ هـ ش.

52. میریام، وبستر، **merriam-websters collegiate Dictionary** ، تهران: ابتدا ، ۱۳۷۹ هـ ش.

53. مهدوی کنی ، محمدسعید ، دین و سبک زندگی ، تهران : دانشگاه امام صادق علیه السلام ، چاپ دوم ، ۱۳۸۷ هـ ش.

54. نوری ، حسین ، مستدرک الوسائل ، قم : موسسه اهل البيت ، ۱۴۰۸ هـ ق.